

Феномен української меншовартості описував, зокрема, О. Кульчицький, який тлумачив його в контексті психологічної концепції Адлера як «відтиснену в несвідоме, через незгідність із тенденціями до корисної самооцінки, групу почуттів, пізнань і прямивань, зв'язаних із власною недорівняністю й недостатністю супроти життєвих завдань – чи через брак власних сил, чи через надто великі труднощі у виконанні». «Такий комплекс знаходить у властивостях української психіки і в особливостях української дійсності сприятливий ґрунт, – вважає Кульчицький. – Тиск історико-політичних обставин і інтроверсія української психіки, її звернення до нутра більше, ніж у світ, створюють такий збіг обставин, що поширює комплекс меншовартості до меж спільного комплексу української збірності» [9, с. 716].

Отже, слід визнати, що в історії українського націостановлення склалися не надто сприятливі культурні передумови для виникнення та реалізації політичної моделі харизматичного лідерства. Неготовність до такої ролі зазвичай демонстрували представники провідних верств українського суспільства, а водночас несприйнятливий до відповідних форм лідерства традиційно характеризує українську масу. Однак невдачі національних державно-політичних проектів цілком закономірно могли сформулювати запит на харизматичного лідера саме в якості альтернативи традиційним формам суспільної самоорганізації, що довели свою неефективність.

Такий запит прямо сформульований у незакінченій поемі Тараса Шевченка «Юродивий», що належить до пізнього періоду творчості поета (орієнтовно, 1857 рік). Прикметно, що очікування на прихід національного лідера логічно пов'язано тут із подоланням існуючих комплексів українства, що уявляється як зникнення його носіїв з арени суспільного життя:

О роде суетний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом
А діждемося-таки колись!
[16, с. 258].

За своїм характером харизматична місія національного лідера, як вона уявляється Шевченкові, суттєво відрізняється від тих зразків, які вже на той час містила історія Російської імперії. До цих зразків український поет сформулював досить однозначне ставлення у своїх поезіях періоду «Трьох літ»: і Петро Перший, і Катерина Друга постають в цих творах не як видатні особистості і творці національно-державної

цілості, а як криваві тирані, що позбавлені людяності і не заслуговують на повагу.

Цілком закономірно, що Тарас Шевченко, як перший носій нової ідентичності українця, вийшов з ціннісних і смислових побудов російської імперської самосвідомості та психології. В основі закладеної поетом моделі національного самоусвідомлення (національного міфу, за визначення Г. Грабовича [5] та О. Забужко [6]) лежить моральний та історично-соціальний осуд того типу харизматичної легітимації, яка витворила ворожу йому суспільну організацію у вигляді російського царизму. Але при цьому Шевченко сформулював і запит на інший тип харизматичної дії, більш відповідний власному національному характеру українців і покликаний розв'язати їхні внутрішні суперечності на шляху до повноцінної національної самореалізації. Цей, передбачений Шевченком тип лідера, близький за своїм характером до зразків біблійного месіанізму, прояви якого він знаходить і в новий час, зокрема, в образі лідера американської революції Джорджа Вашингтона.

Місія харизматичного лідера, за Шевченком, полягає в тому, передовсім, щоб дати спільноті «новий і праведний закон», а разом з тим і самому стати першим та найбільш переконливим прикладом слідування цьому закону і пов'язаним із ним моральним приписам братерської любові та гуманності.

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні / В. Антонович. – К.: Дніпро, 1991. – 238 с. 2. Боллан Г. Л. де. Опис України / Пер. з фр. Я. І. Кравця, З. П. Борисюк / Г. Л. де Боллан. – К., 1990. – 114 с. 3. Гнатенко П. І. Український національний характер / П. І. Гнатенко. – К.: «ДОК-К», 1997. – 116 с. 4. Гоголь Н. Взгляд на составление Малороссии // Собрание сочинений в 4-х тт. Т. 4 / Н. Гоголь. – М., 1968. 5. Грабович Гр. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / Друге виправлене й авторизоване видання / Гр. Грабович. – К.: Критика, 1998. – 206 с. 6. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу: Вид. друге, випр. / О. Забужко. – К.: Факт, 2001. – 160 с. 7. Кирило-Мефодіївське товариство (збірник документів у 3-х тт.). – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1990. – 368 с. 8. Костомаров Н. И. Две русские народности / Н. И. Костомаров. – К.; Харьков: Майдан, 1991. – 72 с. 9. Кульчицький О. Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства / О. Кульчицький. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. – Т. 1. – 816 с. 10. Кульчицький О. Світовідчужання українця // Українська душа / О. Кульчицький. – К.: Фенікс, 1992. – С. 48–65. 11. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Є. Маланюк. – К.: Обереги, 1992. – 80 с. 12. Розумний М. М. Українська ідея на тлі цивілізації / М. М. Розумний. – К.: Либідь. – 2000. – 288 с. 13. Франко І. Я. Дещо про себе самого // Твори: В 20 т. / І. Я. Франко. – К., 1995. – Т. 1. – С. 25–30. 14. Храмова В. Л. Целостность духовной культуры / В. Л. Храмова. – К.: Фенікс, 1995. – 400 с. 15. Чижевський Дм. Нариси з історії філософії на Україні / Дм. Чижевський. – К.: УКСП «Кобза», Вид-во «Орій», 1992. – 230 с. 16. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. / Т. Шевченко. – К., 2003. – Т. 2: Поезія 1847–1861. – 784 с.

Віктор Гудзь

Джеймс Мейс про український геноцид 1933 року і його наслідки для сучасного суспільства

У статті ставиться мета проаналізувати аргументацію визначення українського голодомору як геноциду одним з провідних дослідників історії України ХХ століття Джеймсом Мейсом та висвітлити бачення вченим наслідків цієї катастрофи для сучасної України.

This article is devoted to the analysis of the arguments identifying the Ukrainian famine as the genocide advanced by James Mace, one of the leading researchers of Ukrainian 20 century history and his vision of the effects of this disaster for modern Ukraine.

У дослідженні ставиться за мету проаналізувати доказову базу визначення українського Голодомору як геноциду одним з провідних фахівців з історії України міжвоєнного періоду Джеймсом Мейсом та встановити реалістичність прогнозування ним наслідків цієї катастрофи для сучасної України.

У історіографії голоду в УРСР у 1932–1933 рр. доробок Джеймса Мейса складає помітну частку і велику вагу. За нашими підрахунками, тільки у пам'ятному збірнику «День і вічність Джеймса Мейса» міститься 15 статей вченого за 1994–2003 роки і 106 колонок з газети, присвяче-

них питанням геноциду українців і – якщо зважати на його всеохоплюючий пролонгований характер – його прямих чи опосередкованих наслідків у житті сучасної України.

Разом з тим, історіографічна база дослідження неординарної історичної постаті Дж. Мейса відносно невелика і обмежена переважно спогадами. Спрямований огляд доробку вченого з історії українського Голодомору частково зроблений лише в поодиноких публікаціях (А. Сидорук [13; 14]; С. Кульчицький [5]; В. Гудзь [2]).

Корінний американець індіанського походження професор Джеймс Мейс почав займатися проблематикою Голодомору 1932–1933 років в Україні 1981 року, а останні дні життя він провів на українській землі у 2004 р. За це двадцятиріччя американський вчений зробив, напевне, більше, ніж хто-небудь інший для вивчення і осмислення одного з наймасштабніших геноцидів в історії людства, який забрав життя близько 7 млн. українських хліборобів. Характеризуючи роботу Дж. Мейса на чолі Комісії Конгресу США по вивченню українського голоду, визнаний дослідник теми професор Станіслав Кульчицький зазначив: «Никто не ожидал, что исследовательская группа из шести украинистов во главе с Дж. Мейсом сможет за короткий срок найти убедительные доказательства крупнейшего преступления Сталина. Но Мейс совершил научный и гражданский подвиг» [6, с. 33].

Джеймс Мейс першим серед західних науковців кваліфікував штучний голод в Україні як геноцид ще в 1982 році у доповіді на міжнародній конференції з Голокосту та геноциду в Тель-Авіві. Його метою, – заявив він на початку свого виступу, – «було знищення української нації як політичного фактору і суспільного організму» [12, с. 188], що стало різновидом геноциду. Вперше цей важливий виступ Дж. Мейса було опубліковано в перекладі журналіста А. Сидорука у 2007 р.

У визначенні поняття «геноцид» Дж. Мейс опирався на обґрунтування польського історика Рафаеля Лемкіна, визнане Конвенцією ООН 1948 р., зокрема, на пункт с) статті II: «предумышленное создание для какой-либо группы таких жизненных условий, которые рассчитаны на полное или частичное физическое уничтожение ее» [1, с. 497].

Ознайомлення з усім комплексом документів, зібраних керованою ним комісією Конгресу США і новітніми матеріалами в Україні підтвердило переконання Дж. Мейса, висловлене ним на конференції з Голокосту і геноциду у 1982 р. про інший вид геноциду: на відміну від нацистського поголовного нищення єврейства, методом Голодомору виконувався задум кремлівських вождів щодо нищення носіїв української свідомості, мови, культури – селянства (та водночас інтелігенції) з метою зміцнення і централізації комуністичної влади, формування «радянського народу».

Історик логічно пов'язує і підкріплює фактами розповідь про боротьбу Москви проти «буржуазного націоналізму» і «куркульства» в Україні, яка дала свої криваві плоди вже у 1921–1923 рр. і знову розгорілася внаслідок здійснення з 1929 р. курсу на «ліквідацію куркульства як класу», із кампанією насильницької масової колективізації, проведеної з 1930 р. «Україна була найнебезпечнішим для радянської влади регіоном не тільки у 1932 році, а й раніше – підтверджує висновки Дж. Мейса Станіслав Кульчицький. – Радянська влада на цих землях використовувала різні засоби державного управління. У ситуації, яка склалася у 1932 році, як вважав Кремль, потрібен був саме терор голодом» [4].

Проаналізувавши дії радянського керівництва у жовтні листопаді 1932 року, він називає «жахливим» декрет

від 18 листопада 1932 р., який Молотов проштовхнув через українське Політбюро, і яким наказувалося відбирати у селян, які не виконали розверстки, усе, крім насінневого зерна (яке також відберуть спеціальним декретом наприкінці грудня), стягувати із селян-одноосібників штрафи у вигляді інших видів продуктів. Іншими словами, якщо не було хліба, то реквізували картоплю, квасолю, капусту і все інше їстівне. Далі Дж. Мейс наголошує: «Постанова ЦК ВКП (б) від 14 грудня 1932 р., у якій було звинувачено уряд УРСР і керівництво тодішнього Північнокавказького краю, між іншим, в українському націоналізмі... має всі ознаки того, що політична мета найвищих керівників СРСР була спрямована на знищення самодіяльності КП(б)У та УРСР як таких. Масовий терор 1933 р. проти української культури – безсумнівна ознака наміру знищення української національної ідентичності як бази такої самодіяльності» [9].

У даному випадку слід відзначити глибокий науковий рівень аналізу і узагальнення вченим історичного матеріалу, який зумовив широке бачення ним мотивів і наслідків подвійного удару комуністичного керівництва СРСР по Україні (по носіях національної свідомості у селі і місті. – В. Г.). Він не обмежується константацією того факту, що «Україну насильно деукраїнізували, а селянство, яке Сталін вважав основним резервом національного руху, буквально прорідили», а звертає увагу на катастрофічні наслідки цих явищ для майбутньої України на «зведення українців до статусу, який німці зазвичай називали *Naturvolk* (первісний народ. – В. Г.)» [12, с. 198].

Історик довів, що одночасно з соціоцидом, який відбувався в усіх регіонах радянської країни, Кремль знищив ту націю-державу, яка формувалася у двох українських регіонах – УСРР і Кубані. У результаті Українська Кубань була знищена цілком і остаточно, а УСРР, особливо після масового переселення сюди росіян 1934 р. і подальших репресій проти українства, перетворилася на безпечну для комуністичної імперії і безправну етнічну республіку.

Дійти цього висновку науковцю вдалося завдяки його комплексному методологічному підходу та гуманістичному світогляду. Він стверджує: «Питання голодомору є центральним питанням не лише історії України, воно має універсальне значення для всіх істориків світу, які вважають, що людство – це велика родина націй, народностей, етносів, що знищення, або ослаблення будь-якого народу веде до кризових явищ в духовному, економічному, культурному житті всієї світової цивілізації» [8].

Методологія наукового пошуку Джеймса Мейса відзначається комплексним системним підходом до вивчення теми, логікою історичного аналізу. Звідси його об'єктивне висвітлення причин і наслідків Голодомору, ретроспективні наукові виміри у широкому часо-просторовому масштабі, з розумінням тенденцій розвитку і перспективи історичних явищ. Ось один із прикладів такого підходу: «Голокост як такий, в розумінні перших масових розстрілів євреїв 1941 року, почався в Україні. З 1933 року, через Голокост, Чорнобильську аварію і теперішню економічну кризу, якій не видно кінця... я не можу оговтатись від враження, що цю землю охопила трагедія біблійних масштабів» [11, с. 24]. Переймаючись болем української історії, історик образно називає нашу Вітчизну «Земля на крові».

Професійний науковий аналіз професором Мейсом соціально-політичних наслідків геноциду дозволив йому зробити відкриття про їхню далекосяжність, деформуючий вплив на сучасне українське суспільство, яке він називає

постгеноцидним. Він доводить, що сталінська політика «соціологічно запаленої землі» відносно носіїв культури і генофонду нації – селян «до певної міри справді знищила Україну як таку».

Це, на думку вченого, призвело до унікальної ситуації у Східній Європі. Якщо колишні соціалістичні країни – та й республіки Балтії, Закавказзя – з розвалом так званої «соціалістичної системи» відносно безболісно повернулися до стану державної незалежності і суспільної самодостатності, «то в Україні поза межами західних областей українська нація в сенсі людської спільноти, яка має консенсус щодо власної ідентичності, власної історії, культурних цінностей, у певному розумінні залишилася просто національною меншиною у власній країні» [9, с. 63]. Тобто, пояснює Дж. Мейс, у 1991 р. незалежилася УРСР із «засмиканим» і «залаканим» населенням, а не українська нація з усвідомленням свого минулого і майбутнього.

Саме таке населення, яке комуністи принципово продовжують називати «народом України», а не українським народом, історик називає «постгеноцидним». Російський історик А. В. Марчуков з цього приводу зазначає: «В ходу даже термин «постгеноцидное общество» (введён Мейсом), которым обозначается современный украинский социум как общество с «вывернутой наизнанку» моралью и утраченной украинской идентичностью, результатом чего стали «денационализация», «русификация», «советский патриотизм» [7]. Але, якщо зауважити соціологічні дослідження українського суспільства, то сарказм А. Марчукова видається безпідставним, адже взяті ним у лапки категорії, на жаль, справді характеризують значну частину населення сучасної України.

Більшість російських істориків і політиків з ідеологічних причин не заглиблюються в питання про те, як вкладалися сталінські репресії в Україні в загальний контекст історії Радянського Союзу і Росії? Дж. Мейс вказував, що СРСР не був, строго кажучи, російською державою, хоча російський народ і служив Сталіну для «склеювання» імперії. Та вся суть в тому, що Радянський Союз внаслідок нищення нацменшин ставав більш російським. Якраз у цьому Мейс вбачав мету і суть українського геноциду. Як зазначає С. Кульчицький, «можливо, безсумнівні досягнення першого генсека у підвищенні російськості СРСР й обумовили пієтет, з яким ставляться до Сталіна російські націоналісти. Але тоді вони повинні заявити міжнародному співтовариству, що визнають і беруть на себе моральну відповідальність за методи, використовувані для підвищення російськості. Зрозуміло, що мова йде про певну політичну силу в Російській Федерації, а не про її уряд і народ» [5, с. 25].

У результаті голодоморів 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 рр., репресій 1937–1938 рр., депортацій українців 1939–1940 рр. та після війни, українська етнічна і культурна складова в Україні кардинально зменшилася, зате, як показав перепис населення 1989 р., різко зросла кількість мігрантів з інших республік, передусім з Росії. В Україні, особливо найбільш зросійщеній та урбанізованій – Південно-Східній, – замість національної утворилася переважно територіальна, номенклатурна «еліта». Трикутник: номенклатурні – «цеховики» (бізнес) – кримінальні структури – ось модель посткомуністичної, постгеноцидної, неприйнятної для Європейської співдружності економіки, на платформі якої з'явилися і відповідні політичні формації типу «Партії регіонів».

Така територіальна еліта не має ні українських національних цінностей, ні твердих державницьких переконань, тому її союзниками залишаються комуністи, а соціальною базою – оброблений проросійськими ЗМІ та церковним «русским міром» електорат, який вони називають «русско-язичним населенієм». Заклики такої «еліти» до злагоди і стабільності не мають природного для європейських країн національно-державницького ґрунту. І поки така ситуація залишається, – застерігає Дж. Мейс, – всілякі фрази про «європейський вибір України залишаються просто балаканиною...» [7, с. 65].

Джеймс Мейс не дожив до того часу, коли його концепція Голодомору-геноциду стала об'єктом нових драматичних перипетій в українському суспільстві: ухвалення 2006 року у Верховній Раді закону про Голодомор, де цей злочин комуністичного режиму кваліфікується як геноцид українського народу, й наступного відступу, коли президент Янукович у квітні 2010 року у Страсбурзі, по суті, зрікся національної пам'яті.

Україну після 1933 р. Дж. Мейс називав постгеноцидним суспільством. У цьому місткому визначенні коріниться розгадка багатьох невдач державотворчого процесу. Проте, як слушно зауважує А. Сидорук у публікації до 60-річчя з дня народження вченого, цей політичний відступ аж ніяк не випадковий, якщо аналізувати політику держави не з погляду національних інтересів, а крізь призму концепції постгеноцидного суспільства [13].

«1991 року, – писав Мейс, – ми всі зробили фундаментальну, хоча і несвідому помилку, коли думали, що постала нова незалежна держава. Сьогодні очевидно, що це було незалеження передіснюючої залежної держави. Фактично ті самі люди продовжували працювати так само, і подальший розвиток залежав саме від цього. Посткомуністична Україна сьогодні вже не просто незалежна УРСР. Але в суб'єктивному сенсі – коли громадяни мають спільні національні цінності, спільне розуміння, хто вони є, – ще немає української України в тому сенсі, що Польща є польською, а Чехія – чеською» [9].

Понад десятиліття тому, за критеріями «етнополітичної лояльності», вчений навів такий розподіл українського суспільства: 20–25 % – «совків», приблизно стільки ж українців, які мають до України почуття, подібні до тих, що їх мають більшість французів – до Франції або ж більшість поляків – до Польщі, а решта населення – без будь-якої етнополітичної самоідентифікації.

Якщо судити за реакцією людей на останні антиукраїнські акції влади і соціологічними опитуваннями перед виборами до Верховної Ради, то становище в цій царині навряд чи істотно змінилося. Проте тільки тоді, передрікав історик, коли нація усвідомить усе багатство спадщини свого минулого, культури, духовності, Україна буде спроможна ступити на шлях, від якого вона була відірвана системними репресіями, голодоморами, нещадним економічним, політичним, культурним варварством, аналогів якому важко знайти в історії світової цивілізації.

Характерно, що вчений був далеко не байдужий до українського народу («ваші мертві покликали мене») – він турбується про майбутнє живих, які мають винести історичні уроки з трагічного минулого [8]. Засобом для покращення суспільного стану, для набуття народом повноцінності Дж. Мейс вбачає заходи для впровадження ідеї «громадянського суспільства» – суспільства правового, самоврядного, самоорганізованого, самосвідомого.

Для формування такого суспільства, на наш погляд, треба обрати по-перше, чесну, відповідальну і патріотичну владу, яку нині не уособлює ні Президент України, ні «синьо-червона» більшість у Верховній Раді, по-друге, забезпечити захист національного інформаційного простору згідно статті 17 Конституції та відповідну підтримку українських мас-медіа, освіти, науки, по-третє, просвітницькі зусилля національної інтелігенції та активність громадянської позиції людей, згуртованих ідеями правової держави та спільною історичною пам'яттю. Крім того, гостро стоїть на порядку денному визнання цього історичного факту міжнародним співтовариством, чого має добиватися Україна.

Саме такої суспільній консолідації та міжнародному визнанню геноциду в Україні були присвячені й останні роки життя та наукових пошуків видатного американського індіанця і щирого українського патріота Джеймса Мейса, який першим розпочав вивчення історії голодного 1933 року як геноциду українського народу.

На наш погляд, Джеймс Мейс вніс найвагоміший науковий вклад серед зарубіжних дослідників у вивчення історії голоду 1932–1933 років в Україні. На ґрунтовній документальній базі учений встановив вирішальне значення суб'єктивного чинника трагедії – сталінської антиукраїнської політики, – яка і визначила характер комуністичного Голодомору як спрямованого геноциду народу. Він вперше організував заслуховування і письмово зафіксував показання близько 200 свідків голоду, вперше обґрунтував термін «Голодомор» в означенні геноциду, добившись його офіційного визнання у «Висновках» очолюваної ним Комісії Конгресу США. Зрештою, саме Джеймс Мейс вперше в повній мірі досягнув зв'язок трагедії 1933 р. зі станом сучасного українського суспільства, яке він назвав постгеноцидним, цим самим вплинувши на переосмислення всієї історії ХХ століття.

Адже, як справедливо зауважив С. Кульчицький, «З власного досвіду можу сказати, що знання пов'язаних з голо-

домором подій не може не привести до переосмислення всієї історії ХХ століття. Хоч який він болісний цей процес переосмислення, але він позбавляє людину засвоєних з дитинства фальшивих догм, допомагає їй адекватно реагувати на швидкоплинні події сьогодення, зберігати душевний спокій» [4].

1. Венская Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказания за него 1948 года // Международные акты о правах человека: сборник документов. – М.: Издательство НОРМА, 2000 – С. 497–500. 2. Гудзь В. Геноцид українського народу 1932–1933 років в аргументації Джеймса Мейса / Віктор Васильович Гудзь // *Materiały VII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Wykształcenie i nauka bez granic – 2011»*. 07–15 grudnia 2011 roku. – Vol. 15: Historia, Politologia. – Przemysl: Nauka i studia, 2011. – 88 str. 3. Кульчицький С. Геноцид! // Демократична Україна / Станіслав Владиславович Кульчицький. – 1993. – 10 червня. 4. Кульчицький С. В. Голод проти волі // Україна молода. – 2002. – 23 листопада. 5. Кульчицький С. Джеймс Мейс – людина і вчений / Станіслав Владиславович Кульчицький // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвідомчий збірник наукових праць: спеціальний (Голод 1932–1933 років – геноцид українського народу) [за ред. С. Кульчицького]. – Вип. 18. – К.: Інститут історії України, 2008. – С. 9–28. 6. Кульчицький С. В. Почему ОН НАС уничтожил? Сталин и украинский Голодомор: [под общей ред. Ларисы Ившиной] / Станіслав Владиславович Кульчицький. – К.: Библиотека газеты «День», 2007. – 208 с. 7. Марчуков А. Голод 1932–1933 гг. или «геноцид украинцев»? [Електронний ресурс] / Андрей Владиславович Марчуков. – Режим доступу: http://www.perspectivy.info/history/golod_1932_1933_gg_ili_genocid_ukraincev_2008-3-21-42-12.htm. 8. Мейс Дж. Політичні причини голодомору в Україні (1932–1933 рр.) [Електронний ресурс] / Джеймс Мейс. – Режим доступу: http://www.poshuk-lviv.org.ua/book_holodomor33/holodomor33-mais.htm. 9. Мейс Дж. Спадщина Голодомору: Україна як постгеноцидне суспільство / Джеймс Мейс // День. – 12 лютого 2003. 10. Мейс Дж. Урок геноциду / Джеймс Мейс // День і вічність Джеймса Мейса: [за заг. ред. Лариси Івшиної]. – К.: Библиотека газеты «День», 2005. – С. 89–95. 11. Мейс Е. Джеймс: автобіографія [факти і цінності: особистий інтелектуальний пошук] / Джеймс Мейс // День і вічність Джеймса Мейса: [за заг. ред. Лариси Івшиної]. – К.: Библиотека газеты «День», 2005. – С. 9–24. 12. Мейс Дж. Штучний голод 1933 р. в радянській Україні: що сталося і чому? / Джеймс Мейс // Український історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 188–200. 13. Сидорук А. Велич і трагедія Джеймса Мейса / Аркадій Сидорук // Дзеркало тижня. – № 6. – 17 лютого 2012. 14. Сидорук А. Кульчицький і Мейс: два шляхи до історичної правди / Аркадій Сидорук // Дзеркало тижня. – 2007. – № 1, 13 січня.

Віра Даренська

Європейська культурна традиція в українському дворянському та селянському середовищах ХІХ століття

Стаття присвячена дослідженню європейської традиції в українській культурі як актуального джерела духовного досвіду для сучасної людини. Показані сутність і механізми конституювання базових світоглядних смислів та творчих засад цієї культури, що сформувалися в результаті взаємодії та синкретизму культурної пам'яті дворянського та селянського станів українського суспільства ХІХ століття.

The article is devoted to the investigation of European cultural tradition in Ukrainian culture as an actual source of spiritual experience of modern human. The mechanisms of constituting of the basic worldview senses and creative grounds of culture which was formed in the interaction and syncretism of cultural memory of noble and peasant estates of the Ukrainian society of the 19th century are shown.

Дослідження «механізмів» культурної пам'яті є новітнім напрямом сучасної культурології і філософії культури, актуальність якого зумовлена необхідністю інтеграції культурної ідентичності сучасної людини. Як зазначає український історик Н. Яковенко, метою таких досліджень є «цілеспрямоване переформулювання пам'яті (традиції) на потребу дня – аби прищепити спільноті певні вартості, злегітимізовані апелюючи до минулого» [8, с. 218]. Зокрема, для інтеграції культурної ідентичності сучасних українців особливо актуальним є засвоєння якісно різних складових культурної пам'яті, носіями якої були різні соціальні групи і стани суспільства.

Засновниками цього напрямку в науці була Е. Гобсбаум та Т. Рейнджер у відомому дослідженні «Invention of Tradi-

tion» («Винайдення традиції») [10]. В сучасній українській культурології і філософії культури, окрім вже названої Н. Яковенко, проблематику культурної пам'яті з філософсько-культурологічної точки зору досліджує Д. Шевчук; зокрема, в роботі «Герменевтика (ре-) конструйованої історичної пам'яті: досвід посткомуністичних країн» запропоновано концепцію «неочевидності» історичної пам'яті, яку потрібно заново відшукувати і реконструювати за першоджерелами, відштовхуючись від існуючих стереотипів [7]. У цьому відношенні звернення до пам'яті дворянської культури виявляється вельми актуальним. Слід зазначити, що спеціально проблематику взаємодії дворянської і селянської культур в українському середовищі першим почав займатися В. Петров, зокрема, у своєму дослідженні витоків «хутірської